

Tomasz Kasprzak

Retoryka populistyczna w parlamentarnej kampanii wyborczej w Republice Czeskiej z 2017 r.

Streszczenie: W artykule pokazane zostały historyczne uwarunkowania partii o populistycznym wymiarze. Populizm ukazany został jako zjawisko o wielu płaszczyznach konceptualizacji. W celu połączenia rozważań na temat populizmu i systemu partyjnego badane były czeskie ugrupowania, które można wpisać w nurt zwany zazwyczaj we współczesnej politologii nowym populizmem. Przedmiotem badań nie były ugrupowania marginalne czy też partie oderwane, a te, które od 1993 r. obecne są na czeskiej scenie politycznej: ČSSD, ODS, TOP09, KDU-ČSL, ANO 2011, KSČM.

Słowa kluczowe: populizm, Republika Czeska, kampania wyborcza.

Wprowadzenie

Populizm jest pojęciem niebywale pojemnym. Możemy odnieść go do tak różnorodnych zjawisk politycznych jak: personizm, fasyzm, realny socjalizm, nacjonalizm¹. Do lat 90. ubiegłego wieku populizm

¹ J. Dzwonczyk, *Populistyczne tendencje w społeczeństwie postsocjalistycznym (na przykładzie Polski)*, Toruń 2000, s. 10.

był głównie przedmiotem zainteresowania historyków badających fenomen populizmu amerykańskiego i rosyjskiego w XIX w.² Obecnie, termin ten definiowany jest na wiele sposobów, a skonstruowanie jego jednej syntetycznej, naukowej definicji jest niemożliwe.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie retoryki o charakterze populistycznym w programach wyborczych głównych partii obecnych na czeskiej scenie politycznej: (1) Czeska Partia Socjaldemokratyczna (ČSSD), (2) Obywatelska Partia Demokratyczna (ODS), (3) Unia Chrześcijańska i Demokratyczna- Czechosłowacka Partia Ludowa (KDU-ČSL), (4) Tradycja Odpowiedzialność Dobrobyt 09 (TOP09), (5) Akcja Niezadowolonych Obywateli (ANO 2011), (6) Komunistyczna Partia Czech i Moraw (KSČM). Postawione pytanie badawcze wymaga zdefiniowania terminu, jakim jest „populizm”, a także analizy sytuacji politycznej panującej w Republice Czeskiej. Kampania parlamentarna z 2017 r. toczyła się w szczególnym kontekście- kryzys migracyjny w Europie rozpoczęty w 2015 r. i tocząca się debata o relokację uchodźców; proces opuszczania przez Wielką Brytanię struktur Unii Europejskiej, tzw. „Brexit”; a przede wszystkim po raz pierwszy w historii tego kraju wydatki na kampanię ograniczone zostały do maksymalnie 90 mln czeskich koron na każdą z partii. Kampania toczyła się także wokół dymisji rządu i sporu konstytucyjnego między premierem a prezydentem. Czeska scena polityczna podzieliła się na dwa obozy: „antybabišowski” z ówczesnym premierem Bohuslavem Sobotką na czele, tworzony przez socjaldemokrację i wspierany przez koalicyjną KDU-ČSL i centroprawicową opozycję (częściowo ODS i TOP 09) oraz „antysobotkowski” – w którym prym wiodą Andrej Babiš z ANO 2011 i prezydentem Milošem Zemanem³.

² A. Pacześniak, J.M de Waele, *Wstęp. Europa z rysą populizmu*, [w:], *Populizm w Europie. Defekt i przejaw demokracji*, red. A. Pacześniak, J.M de Waele, Warszawa 2010, s. 7.

³ J. Groszkowski, *Czechy: przedwyborcza »wojna na górze«*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-05-10/czechy-przedwyborcza-wojna-na-gorze>, 20.10.2017.

Populizm – próba definicji

Słowo „populizm” (z łac. *populus*- „lud”) w dyskursie politycznym stało się określeniem (lub epitetem) nagminnie używanym i nadużywanym. Gino Germani określa populizm jako przedwczesny udział mas w życiu politycznym i nieuchronnie z tym związaną manipulację nimi w procesie przechodzenia od społeczeństwa tradycyjnego do społeczeństwa industrialnego⁴. W mediach i polityce populizm posiada trudne do uchwycenia znaczenie, którego jedynie stałą cechą są negatywne konotacje. Jak podkreśla Pierre-Andre Taguieff populizm to termin delegitymizujący. Każda doktryna, ruch czy rząd uważane za wątpliwe, pogardzane i niemożliwe do zaakceptowania są piętnowane jako „populistyczne”⁵. Populizm jest narzędziem zarówno postępowców, jak i reakcjonistów, demokratów, autokratów, lewicy oraz prawicy. Przyczyna tak szerokiego ujmowania populizmu, według brytyjskiego politologa Paula Taggarta, wynika z jego „pustego rdzenia”. W populizmie daje się zauważyć brak przywiązania do podstawowych wartości, takich jak równość, wolność czy sprawiedliwość społeczna. Populizm pełni rolę przymiotnika dołączonego do innych idei, które zapełniają jego pusty rdzeń⁶. Cas Mudde w swojej pracy zaprezentował dwadzieścia sześć różnych typów populizmu, co niewątpliwie świadczy o definicyjnym rozmyciu tego pojęcia⁷. Autor definiuje populizm jako jeden z rodzajów politycznego radykalizmu, jednakże kategorycznie rozgranicza on pomiędzy „radykalizmem” i „ekstremizmem”, pojęciami w literaturze politologicznej często stosowanymi w sposób synonimiczny⁸.

⁴ G. Germani, *Authoritarianism, Fascism and National Populism*, New Brunswick-New Jersey, 1978.

⁵ P. A. Taguieff, *Nauki polityczne w konfrontacji z populizmem. Od konceptualnego mirażu do realnego problemu*, [w:], *Populizm*, red. O. Wysocka, Warszawa 2010, s. 146.

⁶ P. Taggart, *Populizm, lud i rdzenna kraina*, [w:], *Populizm*, O. Wysocka..., s. 80.

⁷ C. Mudde, *Populist radical right parties in Europe*, Cambridge-New York 2007, s. 385.

⁸ A. Kopka, *Populizm lewicowy w Europie na przykładzie »Die Linke« w Republice Federalnej Niemiec*, „Przegląd Politologiczny” 2010, nr 4, s. 80.

Populizm występuje w różnych miejscach, okresach i formach. W formie epitetu „populistyczny” łączony jest z wieloma ruchami, przywódcami, reżimami, ideami i stylami. Stwierdzenie, iż ktoś robi coś w sposób „populistyczny”, niewiele nam mówi o istocie populizmu⁹. Obecnie populizm najczęściej jest kojarzony ze skrajną prawicą (Wolnościowa Partia Austrii- FPO Jorga Haidera, Front Narodowy Marie Le Pen, Ruch na Rzecz Lepszych Węgier Gabora Vony), a także z nurtem lewicowym określanym jako „populizm gospodarczy”- łączący idee socjalistyczne z silną retoryką populistyczną¹⁰. W tym nurcie można umieścić czeskie ugrupowanie ANO 2011.

Według Herberta Kitschelta możemy mówić o dwóch przejawach współczesnego, zorganizowanego populizmu. Są nimi Nowa Radykalna Prawica (NRP) oraz Antypaństwowy Populizm. Zarówno jedna, jak i druga są antykorporacyjne, antypaństwowe, prezentujące stanowisko zwalczania formalnych i nieformalnych układów między politykami, biznesem i różnymi grupami interesów. U podstaw Nowej Radykalnej Prawicy leży ksenofobia, a przede wszystkim antyimigracyjny, etniczny partykularyzm. Partie populistyczno-antypaństwowe posiadają więcej zwolenników aniżeli NRP, w szczególności wśród dobrze wykształconej klasy średniej¹¹.

Różni autorzy przybliżają różne formy refleksji na temat populizmu. Jedną z najczęściej podejmowanych kwestii jest włączenie populizmu do innych politycznych ideologii. Przeciwniczką koncepcji populizmu jako ideologii jest Margaret Canovan. Autorka rozumie populizm jako „apel do ludu”, zarówno wobec struktury władzy, jak i dominujących idei czy wartości społeczeństwa próba sformułowania ogólnej teorii populizmu jest problematyczna¹². Innym zwolennikiem, koncepcji populizmu, bez zabarwienia ideologicznego, był Ernest

⁹ Tamże, s. 82

¹⁰ K. Wojtas, *Partie populistyczne w Czechach i na Słowacji*, Warszawa 2011, s. 49.

¹¹ H. Kitschelta, *Niezadowolone z demokracji. Populizm jako reakcja za niewydolność systemów partyjnych*, [w:] *Demokracja w obliczu populizmu*, red. Y. Meny, Y. Surel, Warszawa 2007, s. 22-24.

¹² M. Canovan, *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, „Political Studies” 1999, nr 47, s. 3.

Loclaua, dla którego populizm to jedynie rodzaj strategii politycznej, która jest budowana na podstawie odpowiednio zastosowanych mechanizmów językowych¹³. Słowacki politolog Andrej Školkay opisuje populizm jako formę ostrej antagonistycznej retoryki politycznej¹⁴. Populiści przedstawiają się jako zwykłe osoby rozumiejące problemy społeczeństwa w przeciwieństwie do moralnie skorumpowanych elit, niezdolnych do rządzenia.

Populizm jako forma ideologii uznawana jest przez Duncana McDonnella oraz Casa Mudde'go. Cas Mudde wyraźnie mówi o ideologii, która postrzega społeczeństwo podzielone na dwie jednorodne i antagonistyczne grupy, podkreślając, iż w społeczeństwie panuje dychotomia między elitami a ludem, a polityka powinna być wyrazem ogólnej woli społeczeństwa¹⁵. Populiści przyjmują przy tym normatywne rozumienie pomiędzy elitą i społeczeństwem. Pod postacią ludu rozumiani są zawsze „mali”, „zwykli” ludzie, których dobro jest pogwałcane i naruszane przez rządzące elity polityczne¹⁶. Lud stoi w centrum wizji świata populistów, a także w centrum instytucji politycznych, stanowiących podstawę organizacji wspólnoty. Ruchy populistyczne negują istnienie horyzontalnych podziałów na lewicę i prawicę, promując jedność ludu, wprowadzając nowy wertykalny podział, który eliminuje spoza ludu- elity (na górze) i obcych (na dole)¹⁷. Bardzo blisko powiązane ze sobą cechy, takie jak: apel do ludu, antyelitaryzm oraz krytyka demokracji zawsze występują w populistycznym dyskursie, choć ich występowanie nie jest dowodem na fundamentalną jedność populizmu, gdyż same pojęcia są niejednoznaczne¹⁸.

¹³ P. Przyłęcki, *Założenia teorii dyskursu Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe*, „Przegląd Socjologiczny” 2013, nr 62, s. 22.

¹⁴ A. Školkay, *Populism in Central Easter Europe*, Thinking Fundamentals.

¹⁵ C. Mudde, *Populist Zeitgeist*, Oxford 2004, s. 543.

¹⁶ F. Decker, *Der neue Rechtspopulismus*, Opladen 2004, s. 22.

¹⁷ Y. Meny, Y. Surel, *The Constitutive Ambiguity of Populism*, [w:] *Democracies and the Populist Challenge*, red. Y. Meny, Y. Surel, London 2002, s. 12.

¹⁸ M. Canovan, *Populizm*, [w:], *Populizm O. Wysocka...*, s. 69.

Retoryka populistyczna a czeska scena polityczna

System partyjny Republiki Czeskiej można scharakteryzować jako jeden z najbardziej stabilnych (wraz z Węgrami i Słowenią) w porównaniu do innych państw Europy Środkowo-Wschodniej. W dyskusji o populizmie należy uwzględnić jego specyficzny wymiar w przestrzeni środkowoeuropejskiej. Antypaństwowość ugrupowań populistycznych w Europie Środkowo-Wschodniej ma inny wymiar niż w starych demokracjach, gdzie obywatele widzą w państwie ostoję porządku i agendę redystrybucji¹⁹. Badania nad populizmem w Europie Środkowo-Wschodniej prowadzili m.in. Cas Mudde, Kirk Hawkins, Ben Stanley, a na gruncie czeskim Vlastimil Havlík i Aneta Pinková. Dotychczas nie przeprowadzono szczegółowych badań skupiających się na kwestii ugrupowań populistycznych w Republice Czeskiej. Populizm w większości badań traktowany jako element tożsamości lub retoryki skrajnie prawicowych partii politycznych. Badania koncentrowały się na ugrupowaniu SPR-RSČ, Partii Narodowej (cz. *Národní strana*) oraz Partii Robotniczej (cz. *Dělnická strana*)²⁰.

W Republice Czeskiej istnieją zjawiska populistyczne. Mimo, że ich poziom radykalizmu politycznego jest inny, można je uznać jako prodemokratyczne. Od 1990 r. funkcjonowało Zjednoczenie dla Republiki- Republikańska Partia Czechosłowacji (cz. *Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa*) z Miroslavem Sládkiem na czele. Rozwój SPR-RSČ możemy podzielić na trzy etapy. Pierwszy, od końca 1989 r. do wyborów parlamentarnych w 1992 r., kiedy partia zdobyła reprezentację w czeskim parlamencie (uzyskała 6.5 proc. głosów). Drugi, od 1992 r. do wcześniejszych wyborów parlamentarnych w 1998 r. Partia zwiększyła swoje poparcie w wyborach parlamentarnych w 1996 r. (uzyskała 8 proc. głosów), natomiast w wyborach w 1998 r. SPR-RSČ nie przekroczyła 5 procentowego

¹⁹ R. Markowski, *Populizm a demokracja: ujęcia dylematy, kontrowersje*, [w:] *Populizm a demokracja*, red. R. Markowski, Warszawa 2004, s. 23.

²⁰ V. Havlík, *Populist political parties in the Czech Republic*, https://www.academia.edu/2539441/Populist_political_parties_in_the_Czech_Republic, 20.10.2017.

progu wyborczego (uzyskała 3.8 proc. głosów) i nie weszła do parlamentu. Trzeci, od drugiej połowy 1998 r. do stycznia 2001 r. Po niedanych wyborach z 1998 r. zmalała liczba członków partii, a Czesi mieli dość konfliktu opartego na stosunku do komunizmu. W lipcu 2000 r. zmieniono nazwę partii na Niezależna Młodzież Republikańska, a podczas kongresu partii w grudniu 2000 r. podjęto decyzję o kolejnej zmianie nazwy na Republikanie Mirosłava Sládka²¹. Samo istnienie Republikanów Mirosłava Sládka może być postrzegane jako czwarty etap, który *de facto* zakończył wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 27 lutego 2008 r. za niestosowanie się do składania rocznych sprawozdań z lat 2004-2006²². Ugrupowanie SPR-RSČ można zaliczyć do Beyme'owskiej rodziny ugrupowań skrajnej prawicy lub też do radykalnego prawicowego populizmu. Na skali socjoekonomicznej SPR-RSČ nie odnalazła miejsca po prawej stronie, jak podkreśla Kinga Wojtas- ugrupowanie można umieścić między ČSSD a KDU-ČSL²³.

Najbardziej stabilną partią populistyczną w czeskiej polityce jest spadkobierczyni partii rządzącej sprzed 1989 r.- Komunistyczna Partia Czech i Moraw KSČM (cz. *Komunistická strana Čech a Morav*) klasyfikowana zwykle jako przykład „społecznego populizmu”. Ze względu na program gospodarczy uznawana jest za lewicową, jednakże jest wyraźnie autorytarna i konserwatywna w orientacji społeczno-kulturowej. KSČM odzwierciedla wartość przeważnie starszego pokolenia Czechów, pragnącego wrócić do czasów socjalizmu sprzed 1989 r. Komuniści postrzegają siebie jako głos ludu wobec ucisku, potężnych ekonomicznych i politycznych elit. Oba ugrupowania posiadały wiernych wyborców, przede wszystkim elektorat komunistów (44 proc. wyborców identyfikowało się z KSČM), co w porównaniu do partii Mirosłava Sládka, pozwoliło jej przetrwać²⁴.

²¹ M. Mareš, *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Brno 2003, s. 38.

²² J. Smolík, *Česka krajni pravice ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009*, Rexter 2010, s. 76.

²³ K. Wojtas, dz.cyt., s. 169.

²⁴ Tamże, s. 169.

Obecnie najbardziej znaczącą czeską partią populistyczną jest ANO 2011, zwykle klasyfikowana jako centrowa w swej formie populizmu. Założona w 2011 r. przez Andreja Babiša, drugiego najbogatszego czeskiego przedsiębiorcę, multimiliardera, właściciela największego w kraju przedsiębiorstwa przetwórstwa rolno-spożywczego „Agrofert”, w latach 2014-2017 wicepremiera i ministra finansów. Andrej Babiš od początku odnosił się do „ludu”, atakując polityczny establishment. Jak podkreśla Ondrej Čísař, dyskurs polityczny ugrupowania ANO 2011 składa się z dwóch głównych elementów: (1) powstał przeciwko nieskutecznym i skorumpowanym elitom politycznym w przeciwieństwie do „ciężko pracujących ludzi”, (2) prowadzony jest przez skutecznego lidera- Andreja Babiša, jak sam siebie określa- bardziej menadżera aniżeli polityka. Yves Mény i Yves Surel podkreślają ważną dla populizmu rolę charyzmatycznego przywódcy, który zamiast „wychować” lud, raczej go „uwodzi”²⁵. Manipulacja wykorzystywana jest przez populistycznych przywódców do przyciągania obywateli- najczęściej pokrzywdzonych, wyalienowanych w skutek przemian gospodarczych i społecznych²⁶. Podczas swojej pierwszej kampanii wyborczej w 2013 r. partia głosiła hasło: „My nie jesteśmy jak politycy- ciężko pracujemy”²⁷. Obecnie ugrupowanie cieszy się stabilnym poparciem, a Andrej Babiš jest jednym z najbardziej zaufanych polityków w kraju.

Ugrupowanie ÚSVIT- Koalicja Narodowa (cz. *Národní Koalice*) jest kolejnym projektem politycznym założonym przez biznesmena- Tomio Okamura. Partia próbowała przełamać układ rywalizacyjny pomiędzy największymi czeskimi ugrupowaniami oraz wykreować się w oparciu o krytykę establishmentu przed wyborami parlamentarnymi w 2013 r., uzyskując 6.8 proc. głosów.

²⁵ Y. Mény, Y. Surel, *Zasadnicza dwuznaczność populizmu*, [w:] *Demokracja w obliczu populizmu...*, s. 29.

²⁶ M. Canovan, *Polityka dla ludzi: populizm jako ideologia demokracji*, [w:] *Demokracja w obliczu populizmu...*, s. 60.

²⁷ O. Čísař, *Czech Republic: From post-communist idealism to economic populism*, *International Policy*, <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/13079-20170119.pdf>, 25.10.2017.

Retoryka populistyczna podczas kampanii parlamentarnej

Wybory do Izby Deputowanych Parlamentu Republiki Czeskiej odbyły się 20 i 21 października 2017 r. Kampania pozbawiona była dominującego tematu. Czesi do ostatnich dni wyborów nie potrafili określić na kogo będą głosować. Oczekiwali, aby nowy rząd jednoznacznie opowiedział się w sprawie uchodźców, podniósł dochody oraz zmniejszył podatki. Faworytem wyborów od samego początku był lider ugrupowania ANO 2011- Andrej Babiš. Dla ugrupowania wybory parlamentarne w 2017 r. były drugimi w historii- podczas ostatnich ugrupowanie zdobyło 18 proc. głosów. Andrej Babiš na początku września 2017 r. przedstawił program wyborczy swojego ugrupowania. Podkreślał zmniejszenie liczby ministerstw, odrzucenie wspólnej waluty europejskiej. Wśród pomysłów Andreja Babiša była także propozycja zniesienia senatu i rad miejskich, które według lidera ruchu ANO, spowolniają proces podejmowania decyzji. Partia obiecywała także niższą stawkę podatku dochodowego dla osób, które zarabiają mniej niż 100.000 CZK w miesiącu (co stanowi większość osób pracujących w Czechach). Głównymi hasłami wyborczymi partii były: „Teraz lub nigdy” (cz. *Ted nebo nikdy*) oraz „Chcemy lepszych Czech” (cz. *Chceme lepší Česko*). Jak podkreślał lider ugrupowania, styl kampanii w żaden sposób nie zmienił się w porównaniu do ostatnich wyborów z 2013 r. Partia przeznaczyła około 60 mln koron czeskich na kampanię.

Partia ANO nie posiada jasnego programu, przez co określana jest jako „programowo nieideologiczna”, a jej kierownictwo wywodzi się z kadry menadżerskiej firm Andreja Babiša. Podczas kampanii ugrupowanie przekonywało wyborców, iż bardzo dobre wyniki ekonomiczne kraju zawdzięczać można ciężkiej pracy ministra finansów Andreja Babiša- za sukces możemy uznać usprawnienie ściągalności podatków²⁸. ANO sprzeciwia się wstępowaniu do strefy euro i głębszej integracji z UE.

²⁸ J. Groszkowski, *Czechy po wyborach: dominacja Babiša*, <https://www.osw.>

Czeska Partia Socjaldemokratyczna (ČSSD)- w skrócie określana jako „demokraci socjalni” (cz. *Česká strana sociálně demokratická*), powstała w 1990 r. W latach 1998-2006 tworzyła rząd, a w latach 2006-2016 była partią opozycyjną. W wyborach parlamentarnych z 2013 r. uzyskała 20 proc. głosów, tworząc koalicję rządową z ANO i KDU-ČSL (w latach 2013-2017). Partia startowała do wyborów z nowym liderem- Lubomirem Zaoralekiem. Dotychczasowy- Bohuslav Sobotka zrezygnował z bycia liderem ČSSD po tym, jak poparcie dla niego i jego ugrupowania gwałtownie spadały. Socjaldemokracja określa siebie jako „ruch, który konsekwentnie łączy w sobie idee wolności, demokracji i sprawiedliwości społecznej. Jest szansą dla wszystkich obywateli do godnego życia i osiągnięcia sukcesu, niezależnie od tego, czy zostali urodzeni w ubogiej czy biednej rodzinie”. Ugrupowanie szło do wyborów z hasłem: „Dobry kraj na całe życie” (cz. *Dobrá země pro život*).

W programie ČSSD możemy zauważyć umiarkowaną retorykę populistyczną. W ostatnich miesiącach kampanii ČSSD pokazywała, iż nie ma pomysłu na kampanię. Skupiona była przede wszystkim na dyskredytacji lidera partii ANO (podobnie jak inne ugrupowania). ČSSD odnosiła się do podejrzeń o nielegalną optymalizację podatkową czy o oszustwo przy wykorzystywaniu dotacji z UE²⁹. W swojej kampanii ČSSD podkreślała, iż Republika Czeska pod kierunkiem Andreja Babiša reprezentować będzie antypaństwowy populizm i jest zagrożeniem dla liberalnej demokracji. Przypominała zobowiązanie lidera ANO 2011 do prowadzenia tego kraju jako firmy. Firma Andreja Babiša jest największym odbiorcą funduszy państwowych i unijnych. Lider ANO 2011 dla socjaldemokratów nie jest konserwatywny, liberalny czy komunistyczny- jest uniwersalnym populistą i to czyni go zrozumiałym dla części społeczeństwa czeskiego. Już podczas kampanii wyborczej ČSSD zadeklarowała, iż nie będzie tworzyć koalicji z ruchem ANO 2011. Partia obiecywała wprowadzenie wspólnego opodatkowania małżonków, zmniejszenie VAT z 16 proc.

waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-10-23/czechy-po-wyborach-dominacja-babisa, 26.10.2017.

²⁹ Tamże.

na 10 proc. na podstawowe produkty (pieczywo, nabiał, mięso, ryby, owoce i warzywa).

TOP 09 lub „Tradycja Odpowiedzialność Dobrobyt 09” (cz. *Tradice, Odpovědnost, Prosperita*,) to konserwatywna, centroprawicowa, proeuropejska partia polityczna, która powstała w 2009 r. z inicjatywy grupy polityków KDU-ČSL, na czele z Miroslavem Kalouskiem- ministrem finansów w drugim rządzie Mirka Topolánka (2007-2009) oraz Petra Necasa (2010-2013). TOP 09 podkreślała, iż jest jedyną proeuropejską partią prawicową i będzie starała się zwiększyć znaczenie Republiki Czeskiej w Unii Europejskiej i jak najszybciej wstąpić do strefy euro. Głównym hasłem wyborczym partii było: „Nie my” (cz. *Neuhneme*). Podczas kampanii wyborczej szef TOP 09 krytykował koalicję ČSSD- ANO 2011- KDU-ČSL za biurokrację, skandale finansowe oraz brak przejrzystości przy zamówieniach publicznych. TOP 09 obiecywał radykalnie zredukować nieprzejrzyste zamówienia publiczne i zapobiegać ewentualnej korupcji. W programie wyborczym znalazły się także elementy populistyczne: stopniowe zredukowanie składki emerytalnej o 8 proc., wprowadzenie jednolitego podatku (wynagrodzenie brutto ma wzrosnąć o 19 proc.), wprowadzenie tylko dwóch stawek VAT oraz ich zmniejszenie- z 15 proc. do 10 proc. oraz z 21 proc. do 20 proc. Partia zapowiadała podwojenie wielkości parków narodowych, budowanie nowych autostrad oraz ukończenie budowy obwodnic większych miast. Sfera gospodarcza i społeczna w programie wyborczym TOP 09 ukierunkowana jest liberalnie i podobnie jak ODS i ČSSD zakłada reformę edukacji.

Unia Chrześcijańska i Demokratyczna- Czechosłowacka Partia Ludowa (cz. *Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová*), skrótowo określana jako „ludowcy”, odrodziła się na początku transformacji ustrojowej, aby na początku 1992 r. połączyć się ze środowiskami chrześcijańskimi i zmienić nazwę. Program wyborczy KDU-ČSL odzwierciedlał trzy konserwatywne wartości: (1) odpowiedzialność za siebie i rodzinę, (2) solidarność z tymi, którzy nie potrafią sobie pomóc, (3) szacunek dla naszego domu- Czech. Priorytetami ugrupowania były lepsze warunki dla rodziny i wychowania dzieci, wsparcie dla osób z niepełnosprawnościami. KDU-ČSL wyraźnie odcinała się od populizmu i skrajnej prawicy,

posiadając w kraju reputację ugrupowania, które za podstawowy cel objęło wejście do rządu.

Obywatelska Partia Demokratyczna ODS (cz. *Občanská demokratická strana*) określana jako „obywatelscy demokraci”. Ugrupowanie powstało³⁰ w kwietniu 1991 r. w Ołomuńcu pod przewodnictwem Vacalava Klausea. W latach 1993-1997 ODS była partią rządzącą. Podczas kampanii ODS starała przedstawić się jako najsilniejsza partia prawicowa, przedstawiając trzy główne cele: (1) zatrzymanie lewicowego rządu populistów, (2) program dla ludzi aktywnych i pracowitych, (3) przywrócenie polityki otwartości. W dążeniu do tych celów partia chce skoncentrować się na czterech obszarach: ekonomii, ograniczaniu biurokracji, edukacji oraz na bezpieczeństwie. ODS postulowało zwiększenie inwestycji transportowych. Populistyczna retoryka kampanii ODS widoczna była w koncepcji obniżenia podatków. ODS krytykowało propozycje podatkowe przedstawiane przez ruch ANO 2011, twierdząc, iż są populistyczne, zbyt skomplikowane i nie przyniosą korzyści zwykłym obywatelom. Głównym hasłem wyborczym było: „Silny program dla silnych Czech”

Komunistyczna Partia Czech i Moraw (KSČM) kierowana przez Vojtěcha Filipa, prezentowała się jako ugrupowanie broniące podstawowych interesów obywateli. Priorytetami wyborczymi KSČM było: wsparcie dla budownictwa komunalnego, regularne waloryzowanie emerytur, wyższe stypendia socjalne dla uczniów oraz studentów. Cel programowy partii odnosi się do wprowadzenia socjalizmu oraz silnego państwa konserwatywnego.

Wszystkie partie polityczne, które w sondażach miały szanse na dostanie się do parlamentu, podkreślały potrzebę wzrostu wynagrodzenia. Wśród tradycyjnych partii lewicowych ČSSD i KSČM- które od dawna podkreślają wzrost wynagrodzenia dla pracowników, postulat ten można zauważyć wśród takich ugrupowań jak TOP 09 oraz KDU-ČSL. Kwestia polityki płacowej została zminimalizowana w programie wyborczym partii ANO 2011, która podkreślała

³⁰ Ugrupowanie powstało w wyniku rozpadu Forum Obywatelskiego (cz. *Občanské fórum*)- będącego niewątpliwie fenomenem systemu partyjnego Czech, a także głównym ośrodkiem politycznym dla transformacji postkomunistycznej.

wzrost wynagrodzenia jedynie dla nauczycieli. Podobnie KDU-ČLS w swoim programie wyborczym widzi możliwość zwiększenia wynagrodzenia dla nauczycieli do 130 proc. średniej płacy (do końca 2021 r.). Partie podkreślały, iż rozwój gospodarki jest motorem wzrostu płac. Jednakże żadne ugrupowanie nie miało pomysłu, jak wzrost wynagrodzenia powinien ewoluować. Tylko ČSSD postulowało, aby pod koniec 2021 r. przeciętne wynagrodzenie wynosiło 40 tys. CZK, a minimalne- 16 tys. CZK. Rząd ČSSD zatwierdził wzrost minimalnego wynagrodzenia z 11.000 do 12.2 tys. CZK, które było krytykowane przez ODS. KDU-ČSL w odpowiedzi na zwiększenie minimalnego wynagrodzenia, pragnie zwiększyć dodatki na drugie i kolejne dziecko w rodzinie. Także KSČM chce kontynuować wzrost płacy minimalnej. Głównym narzędziem podnoszenia wynagrodzenia w koncepcji ODS i TOP 09 ma być reforma podatkowa oparta na znacznej redukcji ubezpieczenia społecznego i znacznym spadku podatku dochodowego od osób fizycznych. Te działania według partii TOP 09 zapewnią 30 proc. wzrost płac netto w ciągu najbliższych czterech lat. Proponowane działania mają ogromny wpływ na stan i rozwój finansów publicznych. Znaczący spadek podatku dochodowego od osób fizycznych i ubezpieczenia społecznego oznaczałby utratę finansów publicznych w wysokości 114 mld CZK rocznie (TOP 09) i 124 mld CZK rocznie (ODS).

Innym obszarem podejmowanym w programach wyborczych była kwestia polityki gospodarczej. W swoim krótkim programie KDU-ČSL zwraca uwagę na odpływ kapitału, wspieranie skutecznej i szybkiej absorpcji środków unijnych, wsparcie dla nauki, badań oraz innowacji. ČSSD w obecnym programie wyborczym politykę gospodarczą rozumie bardzo wąsko- przede wszystkim jako wspieranie małych i średnich przedsiębiorstw. Prawicowe ugrupowania- TOP 09 i ODS koncentrują swoją politykę gospodarczą na maksymalnej deregulacji i znaczących cięciach podatkowych. ODS proponuje przyjąć tzw. „konstytucję budżetową”. W najważniejszych kwestiach, priorytety polityki gospodarczej partii ODS pokrywają się z TOP 09.

Podsumowanie kampanii wyborczej

Październikowe wybory kończą tzw. „erę polistopadową” (po „aksamitnej rewolucji” z 1989 r.)³¹- tradycyjne partie prawicy i lewicy ledwie przekroczyły próg wyborczy. Kończy się idea Havlovskiej polityki, kojarzącej się z aksamitną rewolucją czy „aksamitnym” podejściem do polityki. Wybory zakończyły się jednoznacznie wygraną ugrupowania politycznego ANO 2011- uzyskało 29.7 proc. głosów, drugie miejsce zajęła ODS- 11.3 proc. głosów, trzecie „Piraci”- 8 proc. głosów. Następnie: SPD (10.6 proc.), KSČM (7.7 proc.), ČSSD (7.3 proc.)³², KDU-ČSL (5.8 proc.), TOP 09 (5.3 proc.), STAN (5.2 proc.). Frekwencja wyborcza wyniosła 60.84 proc. W Izbie Poselskiej znalazło się łącznie 9 ugrupowań, czyli najwięcej w dotychczasowej historii Republiki Czeskiej. Wybory przebudowały dotychczasową scenę polityczną- nastąpiła historyczna klęska socjaldemokratów (w poprzednich wyborach ČSSD zwyciężyła podobną liczbą głosów co tym razem ruch ANO 2011) oraz komunistów. Sukces ruchu ANO 2011 potwierdza, iż nastroje populistyczne i eurosceptycyzm zyskują w Czechach na popularności. Czeskie wybory określane są „trzęsieniem ziemi”, potwierdziły jedynie stopniowy upadek tradycyjnych partii politycznych.

Spadek poparcia, jaki w wyborach odnotowali koalicjanci ANO 2011, jest dla pozostałych ugrupowań wskazówką, iż współpraca na poziomie rządowym z ruchem Andreja Babisa wiąże się z ryzykiem przepływu elektoratu do ANO 2011. Czeskie społeczeństwo przeżywa głęboki kryzys reprezentacji politycznej. Tradycyjne partie polityczne oderwane są od społeczeństwa oraz związane ze skandalami korupcyjnymi. Nowe partie i ruchy podkreślają, iż ich głównym celem nie jest zmiana ogólnej wizji porządku społecznego, ale nowe podejście do polityki, tj. demokracja bezpośrednia oraz podejście menadżerskie do zarządzania państwem. Ruchy społeczne, które

³¹ R. Grodzki, *Antysystemowe ANO zwycięzca wyborów w Republice Czeskiej*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2017, nr 328, <http://iz.poznan.pl/publikacje/biuletyn-institutu-zachodniego/biz-nr-328-antysystemowe-ano-zwyciezca-wyborow-w-republice-czeskiej>, 28.10.2017.

³² Wynik ČSSD jest najniższy od rozpadu Czechosłowacji w 1993 r.

wkraczają w czeską przestrzeń życia publicznego posiadają wyraźny „profil aksjologiczny”, sprzeczny z dotychczasowym dyskursem politycznym.

Bibliografia

- Canovan M., *Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy*, [w:] „Political Studies” 1999, nr 47.
- Canovan M., *Polityka dla ludzi: populizm jako ideologia demokracji*, [w:] *Demokracja w obliczu populizmu*, red. Y. Meny, Y. Surel, Warszawa 2007.
- Canovan M., *Populizm*, [w:] *Populizm*, O. Wysocka, Warszawa 2010.
- Císař O., *Czech Republic: From post-communist idealism to economic populism*, *International Policy* <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/13079-20170119.pdf>, 25.10.2017.
- Decker F., *Der neue Rechtspopulismus*, Opladen 2004.
- Dzwończyk J., *Populistyczne tendencje w społeczeństwie postsocjalistycznym (na przykładzie Polski)*, Toruń 2000.
- Germani G., *Authoritarianism, Fascism and National Populism*, New Brunswick-New Jersey 1978.
- Grodzki R., *Antysystemowe ANO zwycięzcą wyborów w Republice Czeskiej*, „Biuletyn Instytutu Zachodniego” 2017, nr 328, <http://iz.poznan.pl/publikacje/biuletyn-institutu-zachodniego/biz-nr-328-antysystemowe-ano-zwyciezca-wyborow-w-republice-czeskiej>, 28.10.2017.
- Groszkowski J., *Czechy po wyborach: dominacja Babiša*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-10-23/czechy-po-wyborach-dominacja-babisa>, 26.10.2017.
- Groszkowski J., *Czechy: przedwyborcza »wojna na górze«*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2017-05-10/czechy-przedwyborcza-wojna-na-gorze> (dostęp: 20.10.2017 r.).
- Havlík V., *Populist political parties in the Czech Republic*, https://www.academia.edu/2539441/Populist_political_parties_in_the_Czech_Republic, 20.10.2017.
- Kopka A., *Populizm lewicowy w Europie na przykładzie »Die Linke« w Republice Federalnej Niemiec*, „Przegląd Politologiczny” 2010, nr 4.
- Mareš M., *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*, Brno 2003.
- Markowski R., *Populizm a demokracja: ujęcia dylematy, kontrowersje*, [w:] *Populizm a demokracja*, red. R. Markowski, Warszawa 2004.
- Meny Y., Surel Y., *The Constitutive Ambiguity of Populism*, [w:] *Democracies and the Populist Challenge*, red. Y. Meny, Y. Surel, London 2002.
- Mudde C., *Populist radical right parties in Europe*, Cambridge-New York, 2007.

- Mudde C., *Populist Zeitgeist*, Oxford 2004.
- Pacześniak A., de Waele J.M., *Wstęp. Europa z rysą populizmu*, [w:] *Populizm w Europie. Defekt i przejaw demokracji*, red. A. Pacześniak, J.M de Waele, Warszawa 2010.
- Przyłęcki P., *Założenia teorii dyskursu Ernesta Laclaua i Chantal Mouffe*, „Przełęcz Socjologiczny” 2013, nr 62.
- Smolík J., *Česka krajni pravice ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009*, Rexter 2010.
- Školkay A., *Populism in Central Easter Europe, Thinking Fundamentals*.
- Taggart P., *Populizm, lud i rdzenna kraina*, [w:] *Populizm*, red. O. Wysocka, Warszawa 2010.
- Taguieff P.A., *Nauki polityczne w konfrontacji z populizmem. Od konceptualnego mirażu do realnego problemu*, [w:] *Populizm*, red. O. Wysocka, Warszawa 2010.
- Wojtas K., *Partie populistyczne w Czechach i na Słowacji*, Warszawa 2011.

Populist rhetoric in the parliamentary election campaign in the Czech Republic from 2017

Summary: The paper presents the history of the populist dimension. Populism is depicted in this article as a phenomenon with many planes of conceptualization. In order to combine the considerations of populism and the party system, Czech groups have been investigated, which can be included in the current commonly called modern populism in modern politics. The subject of the study was not marginal groups, including detached parties, and those which have been present on the Czech political scene since 1993: ČSSD, ODS, TOP09, KDU-ČSL, ANO 2011, KSČM.

Keywords: populism, Czech Republic, election campaign.